

การพัฒนาสู่ความทันสมัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในสถาบันอุดมศึกษา

Development to Modernization Influencing Environmental Conservation
Activities in Higher Education Institutions

ทศพล วัฒนานุกุลวงศ์¹ สุเมษย์ หนกหลัง² และกิตติกร สันคดีประภา³

Tosapl Wathananukulwong, Sumate Noklang and Kittikorn Sankatiprapa

Received: November 10, 2022

Revised: January 19, 2023

Accepted: February 02, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวความคิดการพัฒนาสู่ความทันสมัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดกิจกรรมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในสถาบันอุดมศึกษาไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบปรากฏการณ์วิทยา โดยการศึกษาเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึกได้แก่ผู้บริหาร อาจารย์ บุคลากรทางการศึกษา และนิสิตจากสถาบันอุดมศึกษา 6 แห่ง จากสถาบันอุดมศึกษาที่มีเกณฑ์การประเมินมหาวิทยาลัยสีเขียวอยู่ในระดับสูง รวมผู้ให้ข้อมูล จำนวน 24 คน ด้วยการวิเคราะห์แก่นสาระและการตรวจสอบข้อมูลแบบ 3 เสา 2 รูปแบบ คือ วิธีการเก็บข้อมูล และระดับของบุคคลในการให้ข้อมูล ผลการวิจัย พบว่า อิทธิพลของการพัฒนาสู่ความทันสมัยต่อการกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในสถาบันอุดมศึกษา เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 นโยบายการพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัยกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์กับแผนแม่บทการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่านระบบการศึกษา และแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาประเทศซึ่งเป็นผลมาจากการปรับตัวของเศรษฐกิจและสังคมโลก เพราะทรัพยากรธรรมชาติและเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากถูกนำมาใช้เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมในยุคที่ผ่านมา องค์การ

¹⁻³ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ; Srinakarinwirot University

สหประชาชาติจึงได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาสู่ความยั่งยืนเพื่อให้ประเทศภาคีนำไปปรับใช้เป็นแผนพัฒนาประเทศตน ประเทศไทยจึงได้นำเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาวางกรอบแนวคิดในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ควบคู่กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมผ่านระบบการศึกษา ส่วนที่สอง การจัดการกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับการจัดการสถาบันอุดมศึกษาทั้ง 5 ด้าน ด้านการพัฒนาผู้เรียน ด้านมาตรฐานสถาบันอุดมศึกษา ด้านหลักสูตรการสอน ด้านการจัดการหลักสูตร และด้านการบริหารสถาบันอุดมศึกษา ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้รับอิทธิพลจากการพัฒนาสู่ความทันสมัยแทบทั้งสิ้น โดยการบริหารสถาบันอุดมศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญและมีอิทธิพลต่อการกำหนดทิศทางของการจัดกิจกรรมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในสถาบันอุดมศึกษา

คำสำคัญ: การพัฒนาสู่ความทันสมัย, การฟื้นฟูระบบนิเวศ, กิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, สถาบันอุดมศึกษา

Abstract

The objective of this research article was to study the concept of development to modernization influencing environmental conservation activities in Thai higher education institutions. It was a qualitative research in the form of phenomenology by studying documents, observations, and in-depth interviews with administrators, teachers, and educational personnel and students from 6 higher education institutions from higher education institutions with high green university evaluation criteria. A total of 24 informants were included in the analysis of the essence and the three-dimensional data examination in 2 forms, namely, the data collection method and the level of person providing information. The research results showed that the influence of development to modernity on environmental conservation activities in higher education institutions was divided into 2 parts, namely, part 1 was the national development policy to modernization and human resource development that correlated with the human resource development master plan through the education system and guidelines for environmental conservation and national development as a result of the adjustment of the global economy and society. Natural resources were rapidly deteriorating because they were

used to develop the industry in the past. The United Nations has therefore set sustainable development goals for partner countries to adopt as their national development plans. Thailand has therefore adopted the sustainable development goals to frame the concept of human resource development along with environmental conservation through the education system. The second part was environmental conservation activities that were consistent with the management of higher education institutions in all 5 areas, namely student development, standards of higher education institutions, teaching curriculum, curriculum management and administration of higher education institutions. On issues related to the environment, it has been influenced by development to modernization almost at all. The management of higher education institutions was an important factor and had an influence on determining the direction of environmental conservation activities in higher education institutions.

Keywords: Development to Modernization, Ecological Restoration, Environmental Conservation Activities, Higher Education Institutions

บทนำ

ตลอดระยะเวลาของการนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาใช้ ตั้งแต่ฉบับที่ 1-12 เป็นแกนหลักในการพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัย นับได้ว่าเป็นกระแสนิยมของการพัฒนา โดยระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม ซึ่งเป็นการพัฒนากระแสหลักในยุคโลกาภิวัตน์ถือว่ามนุษย์ คือ ทุนชนิดหนึ่งในระบบการผลิต จึงให้ความสำคัญและผลักดันการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างต่อเนื่อง เพื่อผลิตพลเมืองที่มีคุณภาพ และยกฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศให้สูงขึ้น (Collin, M. & Weil, D. N., 2020) แนวคิดดังกล่าวได้แพร่กระจายจากตะวันตกไปยังทั่วทุกภูมิภาคของโลก และประเทศไทยได้ก็ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดดังกล่าวด้วยเช่นกัน จึงเน้นไปที่การพัฒนาทุนมนุษย์ไปที่การพัฒนาการศึกษาทั้งระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับอุดมศึกษาซึ่งจะเป็นแหล่งบ่มเพาะทรัพยากรมนุษย์ในขั้นสุดท้ายก่อนออกสู่สังคม ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับ 7 เป็นต้นมาแผนการพัฒนามีความตระหนักถึงวิกฤตสิ่งแวดล้อมมากและได้บรรจุการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นวาระแห่งชาติและให้ทุกภาคส่วนนำไปปฏิบัติ (วุฒิสกดิ์ ลาภเจริญทรัพย์, 2554)

เมื่อสภาพภูมิอากาศเกิดความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วโดยมนุษย์เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการก๊าซเรือนกระจกอันเป็นปฏิกิริยาเร่งให้การเกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยเป็นผลมาจากกิจกรรมของมนุษย์ที่นำทรัพยากรเป็นวัตถุดิบเข้าสู่ระบบการผลิตและการพัฒนาโครงสร้างทางเศรษฐกิจจึงเกิดขึ้นพร้อมกับวิกฤติด้านสิ่งแวดล้อมที่ทวีความรุนแรงขึ้นทุกขณะ ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย องค์การสหประชาชาติจึงได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน 17 ข้อ (Sustainable Development Goals 17: SDGs17) ถูกนำมาใช้เป็นกรอบในการพัฒนาสู่ความยั่งยืนในทุกมิติ โดยพัฒนามนุษย์ควบคู่กับสิ่งแวดล้อม ประเทศภาคีจึงได้นำเป็นแม่บทการพัฒนาประเทศ ซึ่งไทยก็ได้นำมาเป็นกรอบในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของประเทศ ด้วยแนวคิดความการปกป้องและรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นการเผยให้เห็นการสร้างความรู้สิ่งแวดล้อมที่ทำให้คนในสังคมถูกปลูกฝังความเชื่อดังกล่าวผ่านระบบการศึกษา ทำให้คนในสังคมปฏิบัติตามและไม่สามารถสะท้อนย้อนคิดหรือรู้เท่าทันต่อความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมได้ (Armin, R., Sumper, A. & Davarpanah, A., 2020)

ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้จะเผยให้เห็นการพัฒนาสู่ความทันสมัยที่สอดแทรกเข้ามาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ทุกฉบับ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนให้มีความรู้เพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ทั้งภายในและนอกประเทศ การพัฒนาสู่ความทันสมัยด้วยความรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกลับทำให้ทรัพยากรถูกทำลายลงอย่างรวดเร็ว จึงเป็นฉนวนเหตุให้เกิดวิกฤติทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมจึงถูกผนวกกับการพัฒนาประเทศ โดยมีสถาบันการศึกษาเป็นแหล่งผลิตซ้ำและเผยแพร่ความรู้ในการพัฒนาประเทศควบคู่กับการรักษาสิ่งแวดล้อมให้กับคนในสังคม (Buasuwan, P., 2018) เพราะสถาบันอุดมศึกษามีภารกิจหลักในการพัฒนาคนในสังคมให้สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจฯ ซึ่งการศึกษารุ่นนี้จะทำให้เห็นในอีกมุมมองหนึ่งที่ต่างกันออกไปที่ไม่ใช่เพียงแค่นโยบายเพียงอย่างเดียว แต่จะเผยให้เห็นในมุมมองที่รอบด้านผ่านการสะท้อนคิดในมุมมองของผู้บริหาร ผู้นำนโยบายมาปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติ และผู้ได้รับผลกระทบจากนโยบายเพื่อแสวงหาแนวทางร่วมกันในการพัฒนาสังคมในทุกมิติ

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาสู่ความทันสมัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดกิจกรรมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในสถาบันอุดมศึกษาไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูล คือ ศึกษาเอกสาร สังเกต และสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง โดยรายละเอียดมีดังต่อไปนี้

1. เครื่องมือและการรวบรวมข้อมูล

1.1 การศึกษาเอกสารข้อมูลแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1-12 ที่สอดคล้องกับการพัฒนาตามกระแสโลก และแผนพัฒนาการศึกษาสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

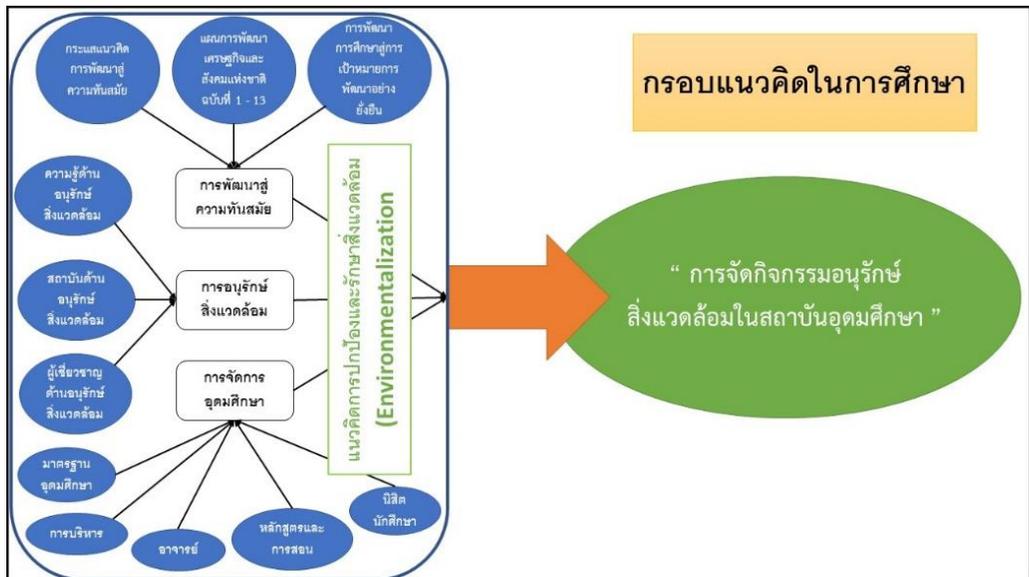
1.2 สังเกตการณ์สภาพแวดล้อมและความเป็นไปในสถาบันอุดมศึกษา และการเรียนการสอน การทำกิจกรรมทั้งในหลักสูตรและนอกหลักสูตร

1.3 การสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้คำถามแบบกึ่งโครงสร้าง ผู้ให้ข้อมูลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถาบันอุดมศึกษาโดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ ผู้บริหาร อาจารย์ บุคลากรทางการศึกษา และนิสิตนักศึกษา โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในสถาบันอุดมศึกษา โดยมีเกณฑ์ดังนี้ (1) เป็นสถาบันที่มีเกณฑ์การประเมินมหาวิทยาลัยสีเขียวในระดับสูง (2) มีการจัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมจนเป็นที่ยอมรับของสังคม และ (3) มีบุคลากรและนิสิตที่ได้รับการยอมรับจากสังคม

2. วิเคราะห์ข้อมูลด้วยแนวคิดการปกป้องและรักษาสิ่งแวดล้อม และการจัดการอุดมศึกษา โดยนำมาวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis)

3. การตรวจสอบคุณภาพข้อมูลโดยเทคนิค 3 เสา (Triangulation) 2 แบบ คือ (1) วิธีการเก็บข้อมูล (Methodological Triangulate) ด้วยการได้ข้อมูลลักษณะเดียวกันจากหลายแหล่งที่มา และ (2) บุคคลที่ให้ข้อมูล (Personal Triangulate) คือการได้ข้อมูลจากกลุ่มบุคคลที่แตกต่างในแต่ละระดับในการให้ข้อมูล

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษการพัฒนาประเทศที่สู่ความทันสมัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการกิจกรรมอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมในสถาบันอุดมศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. นโยบายการพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัยกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

เมื่อสังคมโลกเดินทางเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ทำให้แนวคิดเรื่องการพัฒนาทางด้าน วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของโลก ผ่านแนวคิด การปกป้องและรักษาสิ่งแวดล้อม (Environmentalization) มนุษย์เป็นหนึ่งในทรัพยากรของสังคม จึงต้องพัฒนาให้เป็นบุคคลที่มีความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีเป็นหลัก สถาบันอุดมศึกษาจึงเป็นแหล่งบ่มเพาะความรู้ดังกล่าวเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพใน สายการผลิตของระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม เพื่อตอบสนองต่อตลาดแรงงานควบคู่กับการพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม จึงต้องเร่งรัดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสังคมซึ่ง ยังถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดชนิดหนึ่งในระบบการผลิต การพัฒนาการศึกษาชาติในแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจึงเร่งรัดการผลิตครู อาจารย์ในสาขาที่ขาดแคลน การสนับสนุนทุนการ วิจัยเทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมรากฐานการผลิตของประเทศ

แผนแม่บทการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่านระบบการศึกษา

จากการศึกษา พบว่าตลอดระยะเวลาของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ด้วยการให้ความสำคัญกับการศึกษาเพราะทุกคนเชื่อว่าจะช่วยให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น สร้างรายได้ สร้างผลผลิตทางเศรษฐกิจ การพัฒนามนุษย์ในแต่ละแผนจึงมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับกระแสนิยมของโลก แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับ 1 ให้ความสำคัญกับการขยายโอกาสทางการศึกษาให้กับประชาชนทุกระดับ เพื่อสนองต่อการพัฒนาอุตสาหกรรม ต่อมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับ 2 มีการเพิ่มปริมาณการรับนักเรียนทุกระดับ และการฝึกหัดครู ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 3 เน้นปรับปรุงการศึกษาให้สัมพันธ์กับการพัฒนาประเทศ และให้เอกชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในอัตราที่เหมาะสม แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับ 4 ส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบต่าง ๆ มีการปฏิรูปการศึกษาและประกาศใช้ พรบ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 กระทบในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับ 5 หันมาเน้นด้านปริมาณโดยส่งเสริมและขยายการพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียนอย่างเป็นระบบ ปรับปรุงมาตรฐานของโรงเรียนทั้งในเมืองและชนบทให้ใกล้เคียงกัน สนับสนุนให้เอกชนจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาเพื่อแบ่งเบาภาระของภาครัฐเพื่อพัฒนากำลังคนในระดับกลางและระดับสูงในส่วนที่ขาดแคลนและตลาดมีความต้องการ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับ 6 และฉบับ 7 ได้ขยายการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็น 9 ปี ซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นพิเศษ ต่อมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับ 8 เน้นคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาโดยส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล มีความคิดสร้างสรรค์ สนับสนุนการพัฒนาครู ให้อิสระสถาบันอุดมศึกษาในการบริหารจัดการและเร่งผลิตบุคลากรในสาขาที่ขาดแคลน ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับ 9 และ ฉบับ 10 ปฏิรูปกระบวนการพัฒนาครู กำหนดแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต พัฒนาคนด้วยวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการวิจัย ด้วยการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า 12 ปี ที่รัฐต้องจัดให้ทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

จุดเน้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับ 11 คือ การเผชิญความเสี่ยงกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของโลก ด้วยการพัฒนาคนให้มีคุณภาพเป็นกำลังสำคัญให้สามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้อย่างต่อเนื่อง ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับ 12 ให้คนไทยทุกช่วงวัยมีทักษะ ความรู้ความสามารถและพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มีโครงสร้างระบบเศรษฐกิจที่เข้มแข็งและมีเสถียรภาพ มีความมั่นคงทางพลังงาน มีโครงสร้างพื้นฐานที่มีคุณภาพได้มาตรฐานสากล รักษาทุนธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมสู่ความสมดุลของระบบนิเวศ ตาม

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) นำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาประเทศให้ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ปัจจุบันสังคมไทยกำลังอยู่ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับ 12 ที่ต้องเร่งพัฒนาคนให้มีความรู้ความสามารถ มีทักษะที่รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยมีเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญซึ่งในภาพรวมมีแนวโน้มที่ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง พิจารณาจากดัชนีการพัฒนามนุษย์ (Human Development Index: HDI) แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาดังกล่าวเป็นผลมาจากการยกระดับสุขภาวะ การเข้าถึงโอกาสทางการศึกษาและระดับรายได้ที่เพิ่มขึ้น (UNDP, 2021) การศึกษาจึงมุ่งเน้นให้ทุกช่วงวัยมีทักษะและความสามารถเพื่อเพิ่มกำลังผลิตแรงงาน ซึ่งกำลังประสบปัญหาแรงงานขาดทักษะที่สอดคล้องกับภาคการผลิต ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการขาดความเชื่อมโยงหลักสูตรการศึกษาให้มีทักษะตรงกับความต้องการของตลาด ซึ่งอาจารย์ในสถาบันได้ให้ความคิดเห็นไว้ว่า “.....อาจารย์ต้องปรับทั้งหลักสูตร การเรียนการสอนต้องหาความรู้ให้เท่าทันเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ต้องเพิ่มหัวข้อด้านสิ่งแวดล้อมเข้ามาผนวกกับหลักสูตรและการเรียนการสอนซึ่งถือว่าเป็นความท้าทายใหม่ในการทำงาน.....” (อาจารย์ สถาบันอุดมศึกษา)

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาประเทศ

การพัฒนาสังคมสู่ความทันสมัยมีการปรับตัวตามกระแสของโลก การปกครองคนในสังคมจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องปรับตามไปเช่นกัน จากการใช้กำลังบังคับกดขี่คนในปกครองให้ทำตามปฏิบัติตาม สู่การให้คนในสังคมมีอิสระเสรีทางความคิด ซึ่งความจริงแล้วคนในสังคมถูกทำให้เชื่อว่า ตนเองเสมือนมีโอกาสดิเรกตรง และปกครองตนเอง (Buonamano, R., 2010) จากการศึกษา พบว่า กระบวนการดังกล่าวเป็นเทคนิควิธีที่แอบแฝงไว้เพื่อทำให้ร่างกายของมนุษย์เป็นพื้นที่ต่อสู้ของปฏิบัติการทางวาทกรรมโดยไม่รู้ตัว เมื่อมองมาที่สถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อม คนในสังคมมีความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้นกว่าในอดีต ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมชี้ให้เห็นว่า หากยังมีการใช้ทรัพยากรเพื่อพัฒนาประเทศแบบไม่มีการบริหารจัดการ ผลกระทบที่จะตามมาคือ ทรัพยากรหมดลงอย่างรวดเร็ว ปัญหาสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศล่มสลาย ความหลากหลายทางธรรมชาติถูกทำลายผลสุดท้ายที่เป็นจุดวิกฤติคือมนุษยบนโลกทุกคนจะอาศัยอยู่บนโลกไม่ได้อีกต่อไป คนส่วนใหญ่ในสังคมจึงหันมาสนใจสิ่งแวดล้อมมากขึ้นและพร้อมที่จะปฏิบัติการต่างๆ เพื่อดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม (Foucault, M., 2019; อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2562) จากประสบการณ์นักกิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อดังกล่าวได้เล่าให้ฟังว่า “.....หากเราไม่ใช้ความรู้จัดการทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อม ผลกระทบก็คงหลีกเลี่ยงไม่ได้ พวกเราขอเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยโลกใบนี้ด้วยการเปลี่ยนแปลงตนเองเสียก่อน.....” (ต้นหญ้า นักกิจกรรม)

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนำพาชีวิตของผู้คนในสังคมภายใต้ระบบการปกครองที่มองไม่เห็นหรือการปกครองที่เสมือนไม่ถูกปกครอง โดยการสร้างความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นแนวคิดการปกป้องและรักษาสิ่งแวดล้อม คนในสังคมต้องสยบยอมอยู่ภายใต้วาทกรรมสิ่งแวดล้อม ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจึงปรากฏอยู่ในสถาบันการศึกษามีหลักสูตรที่ศึกษาสิ่งแวดล้อมและมีสาขาย่อยเป็นจำนวนมาก ผ่านสถาบันอุดมศึกษาที่จะเป็นแหล่งบ่มเพาะทางวิชาการที่น่าเชื่อถือ และมีผู้เชี่ยวชาญเป็นเครื่องยืนยันถึงความถูกต้องและชี้แนะสังคมควรจะไปทิศทางใด (Quimbayo Ruiz, G. A., 2018) ความรู้จึงทำให้คนในสังคมตระหนักถึงผลกระทบที่ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม และลุกขึ้นมาปฏิบัติสิ่งต่าง ๆ เพื่อรักษาสภาพแวดล้อม ถึงแม้ไม่มีกฎหมาย กติกา คอยกวดขันคนในสังคมให้ปฏิบัติตาม ร่างกายที่สยบยอมภายใต้วาทกรรมสิ่งแวดล้อม จะลุกขึ้นมากระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้น ดังส่วนหนึ่งประสบการณ์ของนักศึกษาที่การเสียดสละเพื่อสิ่งแวดล้อม “..... ชมรมผมได้เงินทำกิจกรรมไม่พอ คนในชมรมที่ส่วนใหญ่ทำงานพิเศษกันอยู่แล้ว ตกลงกันว่าเงินที่ได้ 10 % จะเข้าสู่ชมรมเพื่อให้ได้ทำกิจกรรม ซึ่งทุกคนก็เห็นด้วย เดือนหนึ่งประมาณ 5,000-7,000 บาท.....” (ใบไม้ นักกิจกรรม) แนวคิดการปกป้องและรักษาสิ่งแวดล้อมถูกสร้างขึ้น เพื่อควบคุมกำหนดกฎเกณฑ์ ผ่านศาสตร์สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ ระบบนิเวศน์ และความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเป็นสื่อกลางในการหลอมรวมความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แพร่กระจายอย่างรวดเร็วอย่างและมีประสิทธิภาพ ผ่านการประเมินผลและควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คนในสังคมเชื่อว่าการดูแลสิ่งแวดล้อมเป็นหน้าที่ของทุกคน (Ris, V., 2021) การพัฒนาสู่ความทันสมัยจึงถูกตั้งคำถาม และไม่ตอบสนองกับวิกฤติสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น จึงเสนอรูปแบบที่เน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาอุตสาหกรรม ควบคู่ไปกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งทำให้การพัฒนานั้นสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาสู่การแนวคิดที่ถือได้ว่าทุกคนในสังคมโลกให้การยอมรับคือ “เป้าหมายการพัฒนาสู่ความยั่งยืน 17 ประการ” (SDGs 17)

2. อิทธิพลของนโยบายการพัฒนาสู่ความทันสมัยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในสถาบันอุดมศึกษา

การจัดการสถาบันอุดมศึกษาในบริบทการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ตลอดระยะเวลาของการใช้กรอบการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทุกฉบับ อิทธิพลของความจริงด้านสิ่งแวดล้อมที่มีต่อการพัฒนาของประเทศไทยได้มีการระดมใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างจำกัดไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้

ทรัพยากรธรรมชาติลดจำนวนลงและเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว ป่าไม้ลดจำนวนลง ความหลากหลายทางชีวภาพถูกทำลาย และมีความเสี่ยงภาวะการขาดแคลนทรัพยากรในอนาคต ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าตามกรอบการพัฒนาประเทศที่ยังคงอ้างอิงการพัฒนาระดับโลก ประเทศไทยกำลังเข้าสู่จุดวิกฤติด้านสิ่งแวดล้อม (สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, 2561) โดยที่สาเหตุส่วนใหญ่เกิดจากพฤติกรรมของมนุษย์ หากประชาชนยังไม่ตื่นรู้และตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อม ความมั่นคงทางอาหารและที่อยู่อาศัย ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาสู่ความยั่งยืน 17 ประการขององค์การสหประชาชาติ ที่ถือว่าเป็นปัจจัยหลักของประเทศไทยก็สูญสลายไปเช่นกัน จึงมีความจำเป็นจะต้องมีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการครอบคลุมทุกมิติ โดยมาตฐานการพัฒนาการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 ซึ่งให้เห็นวาทโยบายของกระทรวงอุดมศึกษาฯ บรรจุเป้าหมายการพัฒนาสู่ความยั่งยืนเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์หลักของการขับเคลื่อนสถาบันอุดมศึกษาตามการพัฒนาของพิมพ์เขียวประเทศไทย 4.0 (Blueprint of Thailand 4.0) (Chalamwong, Y., & Suebnusorn, W., 2018) ซึ่งภายในสถาบันอุดมศึกษาซึ่งมีการรณรงค์การลดการใช้พลังงาน การประหยัดพลังงาน และการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่าให้เกิดประโยชน์สูงสุด ภายในอาคารเรียนมีการออกแบบด้วยนวัตกรรมที่ใช้แสงจากธรรมชาติเป็นหลักซึ่งจะทำให้ลดการใช้ไฟจากพลังงานไฟฟ้า ประกอบกับการส่งเสริมร้านค้าไม่ใช้พลาสติกหรือกล่องโฟม และมีพื้นที่นันทนาการ พื้นที่สีเขียว มีการปลูกต้นไม้สอดแทรกบนพื้นที่ว่างเปล่าเป็นจำนวนมาก

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับนโยบายการบริหารสถาบันอุดมศึกษาพบว่า กระทรวงอุดมศึกษาฯ ได้พัฒนาแนวคิดที่คำนึงถึงสถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมโดยใช้นโยบาย “มหาวิทยาลัยสีเขียว” (Green University) เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายเพื่อให้เกิดการบูรณาการความรู้ที่สอดแทรกการอนุรักษ์พลังงาน การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเข้าไปในการเรียนการสอน การวิจัย การบริการวิชาการ และในทุกกิจกรรมของมหาวิทยาลัย (มณี จันทร์ยีนคง และศรุตยา สุขเดช, 2563) ซึ่งบุคลากรในสถาบันอุดมศึกษาได้กล่าวถึงนโยบายมหาวิทยาลัยสีเขียวในว่า “.....มหาวิทยาลัยสีเขียวเป็นหนึ่งในนโยบายที่เป็นยุทธศาสตร์หลักมหาวิทยาลัย.....ตัวชี้วัดมีความซับซ้อนมากขึ้นและใช้เวลาในการพิจารณาโครงการนานขึ้นด้วย.....” (บุคลากร 1) กฎเกณฑ์ที่ควบคุมเพื่อให้เกิดการรักษาสิ่งแวดล้อมตามมาตรฐานที่กำหนด โดยมีความสำคัญของการประเมินประกอบด้วย การจัดการเรียนการสอน หลักสูตร กิจกรรมพัฒนานิสิต การวิจัย การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อมในมหาวิทยาลัย โดยสิ่งที่สำคัญคือการปลูกฝังความรับผิดชอบต่อสังคมและสร้างจิตสำนึกให้กับผู้บริหาร บุคลากร อาจารย์ นิสิต โดยคำนึงถึงการใช้พลังงานให้เกิด

ประโยชน์สูงสุด และการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีประสิทธิภาพ (สมพงษ์ เกษานุช, 2564)

สถาบันอุดมศึกษาไทยดำเนินนโยบายการบริหารจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับแผนนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในทุกฉบับ มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงไปของเศรษฐกิจ สังคม การเมืองทั้งในประเทศและต่างประเทศ นโยบายการบริหารงานของสถาบันอุดมศึกษาหากจะยึดถือเอาแนวทางการจัดการศึกษาตาม พรบ.การอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 กล่าวไว้ว่า “การจัดการอุดมศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้ และพัฒนาตนเอง การจัดการศึกษาจึงต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ” ประกอบไปด้วย 1) ด้านการพัฒนาผู้เรียน 2) ด้านผู้สอน 3) ด้านการเรียนการสอน 4) ด้านหลักสูตร 5) ด้านการบริหาร (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2562)

การพัฒนาผู้เรียน (นิสิต นักศึกษา)

นิสิต นักศึกษาถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพราะถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในการขับเคลื่อนสังคม จึงต้องพัฒนามนุษย์ให้มีความรู้ทางการวิชาการ และการมีประสบการณ์ชีวิตหรือมีทักษะสังคม จึงมีความจำเป็นจะต้องเสริมสร้างให้นิสิตเป็นบุคคลที่มีความพร้อมทั้งสองด้านและเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพสามารถขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจ การสร้างผลผลิตทางเศรษฐกิจได้จะต้องมีทั้งความรู้ ทักษะความสามารถ ความชำนาญ และประสบการณ์ที่คนแต่ละคนได้สั่งสมในตัวเองนำมาสร้างคุณค่าให้กับสังคม (เอลวิส โคตรชมพู และจุฬาพรธณ ภรณ์ธนะแพทย์, 2565) ทักษะด้านสังคมจึงมีความจำเป็นต่อการพัฒนามนุษย์ไม่น้อยไปกว่าการพัฒนาด้านวิชาการ โดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นความรู้หลักของสังคมที่มีอาจปฏิเสธได้ที่จะไม่ปฏิบัติตามได้ ไม่เพียงเท่านั้นคนในสังคมยังลุกขึ้นมาเพื่อเรียกร้อง กระตุ้นเตือน ปฏิบัติหน้าที่แทนผู้ปกครองในการขับเคลื่อนความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมโดยตนเองอีกด้วย

ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมในสถาบันอุดมศึกษาจึงถูกจัดให้สอดแทรกในระบบการพัฒนา นิสิตให้มีความรู้ผ่านการศึกษา (ในหลักสูตร) และประสบการณ์ (นอกหลักสูตร) โดยประสบการณ์จะเป็นการส่งเสริมความรู้และทักษะด้านสิ่งแวดล้อมให้นิสิตได้นำความรู้จากห้องเรียน สู่การปฏิบัติ นอกห้องเรียนไม่ว่าจะเป็นในพื้นที่ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ ลำคลอง หรือระบบนิเวศอื่นๆ เพื่อสร้างจิตใจผ่านการลงมือปฏิบัติ ด้วยเหตุผลของความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมจนก้าวข้ามความเหนียวล้ำร่างกาย สร้างสำนึกความเสียสละ ความอดทนเพื่อสิ่งแวดล้อม ร่างกายของนิสิตจึงเป็นพื้นที่ปฏิบัติการของความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมจนกลายเป็นร่างกายเชื่อเชื่อ (Docile Body) ของความรู้ดังกล่าว ซึ่งจาก

การสังเกตในสถาบันการศึกษา เห็นถึงความตั้งใจในการทำกิจกรรม เช่น ความจริงจัง ความมุ่งมั่น ความกระตือรือร้น มีการชักชวนนิสิตคนอื่น ๆ ร่วมกิจกรรมเสียสละเพื่อสังคม โดยที่ไม่หวังผลตอบแทน ซึ่งจากการได้มีโอกาสรับฟังแนวคิดของนิสิตที่จัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมได้เล่าไว้ว่า “.....ก็เหนื่อยนะพี่ ถ้าพวกหนูเหนื่อยใครจะทำละ คนอื่นเขาเหนื่อยกว่าหนูมีอีกเยอะ สิ่งแวดล้อมมันรอไม่ได้หนูก็เลยเหนื่อยไม่ได้.....อย่างน้อยเราได้ทำค่ายปลูกจิตสำนึกให้คนหันมาสนใจสิ่งแวดล้อมบ้างก็ยังดี หนูคิดว่าถ้าน้องที่มาเข้าค่ายเขากลับไปอ่านข่าวสิ่งแวดล้อมบ้าง ปิดน้ำปิดไฟกันบ้างพวก หนูคิดว่าก็ประสบความสำเร็จแล้วละ..... (ทองฟ้า นักกิจกรรม)

ถึงอย่างไรก็ตามความซับซ้อนของการปกครองแบบบริหารจัดการชีวิตยังไม่หยุดเพียงแค่นั้น การเชิดชูบุคคลที่ยึดวิถีการปฏิบัติตามความรู้ที่ได้มีประสิทธิภาพ เช่น การให้รางวัล นิสิตที่ทำกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมดีเด่น การเชิดชูคนดีด้านสิ่งแวดล้อม การยกย่องนิสิตที่ทำคุณประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมให้สถาบันอุดมศึกษา เป็นต้น เมื่อนิสิตได้ใช้ความรู้ที่อยู่ในห้องเรียนในการช่วยเหลือดูแลสังคม ดูแลชุมชนรอบสถาบันอุดมศึกษา ดูแลธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านการลงมือปฏิบัติในสถานที่จริงจนสามารถเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ให้ดีขึ้น เช่น การเก็บขยะแล้วพื้นที่สะอาด การปลูกต้นไม้แล้วในเวลาต่อมาเกิดขึ้นเป็นผืนป่า หรือการใช้ความรู้เรื่องการบำบัดน้ำเสียสู่ชุมชนจนชุมชนนั้นทำน้ำใสสะอาด เป็นต้น ความภาคภูมิใจในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมนำมาซึ่งความปิติยินดีที่จะปฏิบัติสิ่งนั้นต่อไป จากการสังเกตการทำกิจกรรมในสถาบันอุดมศึกษา นิสิตมีความตั้งใจและมุ่งมั่นที่ได้ทำกิจกรรม การอธิบายข้อมูลทำให้รู้สึกถึงพลังในตัวตนซึ่งแสดงผ่านแวตาสีหน้า ท่าที และรู้สึกถึงความพร้อมที่จะถ่ายทอดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กับผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรม และยังแฝงไปด้วยรอยยิ้ม ความสุข ความภาคภูมิใจที่ได้ทำ

ผู้สอน และการเรียนการสอน

อาจารย์ผู้ที่เปรียบเสมือนผู้เชี่ยวชาญในสถาบันอุดมศึกษามีหน้าที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับนิสิต ผู้สอนจึงส่งต่อและแพร่กระจายความรู้ตามหลักสูตรที่ได้รับมอบหมายในรายวิชา ที่มีมาตรฐานการกำกับและควบคุมให้เป็นไปตามที่หลักสูตรกำหนด ด้วยการบูรณาการวิชาแขนงต่างๆ เข้าด้วยกันทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน จะเห็นได้ว่าในหนึ่งรายวิชาที่มีกิจกรรมที่ต้องประยุกต์ความรู้ที่ได้รับถ่ายทอดสู่ชุมชน ในบริบทของมหาวิทยาลัยสีเขียว ผู้สอนก็เป็นหนึ่งในประชากรที่สยบยอมต่อความรู้สิ่งแวดล้อมที่อยู่เบื้องหลังประสบการณ์เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ ในสังคม ทำให้มีความคิดความเชื่อเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบที่สังคมส่วนใหญ่ให้การยอมรับ ก็ทำหน้าที่ถ่ายทอดต่อนิสิตในสถาบันอุดมศึกษาภายใต้บทบาทอาจารย์ สามารถชี้ให้เห็นว่าสิ่งใดควรทำเพราะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ทำให้อาจารย์มีความน่าเชื่อถือและได้รับการยอมรับจาก

สังคมเป็นอย่างมาก โดยประสบการณ์ของนิสิตที่มีโอกาสได้รับความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมในวิชาที่ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม “.....อาจารย์ที่วิชากฎหมายก็พูดถึงสิ่งแวดล้อมนะครับ โดยยกกรณีศึกษาในปัจจุบัน เช่น การล่าสัตว์ป่าสงวน หรือการปล่อยมลพิษลงสู่แม่น้ำ และคดีทุจริตเกี่ยวกับการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของเจ้าหน้าที่รัฐ เป็นต้น ซึ่งผมเรียนกฎหมายอาจารย์ท่านอื่นๆ ก็มีการยกกรณีศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมขึ้นมาหลายครั้งครับ ซึ่งวิชานั้นไม่ใช่วิชากฎหมายสิ่งแวดล้อมด้วยซ้ำไป.....” (ภูเขานักกิจกรรม)

การจัดการหลักสูตร

ศาสตร์ด้านสิ่งแวดล้อมสอดแทรกในหลักสูตรการศึกษา เป็นการปลูกฝังความแนวความคิดเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในรูปแบบการพัฒนาอย่างยั่งยืนผ่านหลักสูตรการศึกษา เช่น มีตัวชี้วัดรายวิชาในการประเมิน โดยเนื้อหาสาระมีการสอดแทรกเนื้อหาที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม หลักสูตรวิชาภาคบังคับที่ต้องเรียนที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมนั้นยังถูกรรจไว้ในหลักสูตรที่นิสิตทุกคนต้องได้รับการประเมิน และต้องมีกิจกรรมภาคบังคับในรายวิชาที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีการลงปฏิบัติในพื้นที่ที่มีปัญหาสิ่งแวดล้อมจริง โดยยกตัวอย่างวิชาในสถาบันอุดมศึกษาแห่งหนึ่ง คือ วิชา “วิทยาศาสตร์ กุญแจสู่การอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล” มีวัตถุประสงค์เพื่อให้นิสิตเข้าใจกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีผ่านการอธิบายระบบนิเวศวิทยา เพื่อให้นิสิตสามารถคิด วิเคราะห์และใช้ความรู้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ยังบูรณาการสิ่งแวดล้อมเข้ากับรายวิชาในหลักสูตรอีกหลายวิชา เช่น วิชามนุษยและทรัพยากรธรรมชาติ, วิชาการท่องเที่ยวทางธรรมชาติอย่างยั่งยืน, วิชาอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น (สำนักนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2565) โดยจากการสังเกตการเรียนในสถาบันอุดมศึกษา เปิดโอกาสให้นิสิตได้ทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมผ่านการลงชุมชนเพื่อศึกษาเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนรอบมหาวิทยาลัย และมีการลงมือปฏิบัติเพื่อร่วมกันหาทางออกร่วมกับชาวบ้านในชุมชนโดยใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมของความรู้ในสาขาที่ตนศึกษาเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมดังกล่าว

การเข้าศึกษาในหลักสูตรจะการเรียนก็จะมุ่งเน้นการเรียนการสอนในศาสตร์เฉพาะด้าน เช่น หลักสูตรนิเทศศาสตร์ก็จะเรียนวิชาส่วนใหญ่ทางด้านกฎหมายเพื่อสร้างความชำนาญในสาขาวิชานั้นๆ แต่จะมีการสอดแทรกความรู้เรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วยการผสมผสานเทคโนโลยีเพื่อสร้างสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยมีเกณฑ์การประเมินหลักสูตรที่จะสอดคล้องกับตัวชี้วัดของสถาบันอุดมศึกษา นอกจากการศึกษาในหลักสูตรที่กล่าวมาในข้างต้นแล้ว ซึ่งจากการสังเกตการทำกิจกรรมในหลักสูตร ของวิชาการออกแบบแฟชั่น มีการประยุกต์สิ่งของจากธรรมชาติ หรือวัสดุที่สามารถรีไซเคิลได้ มาจัดแสดงแฟชั่น (เป็นส่วนหนึ่งของวิชาเรียน) เช่น ใบตอง ใบไม้ ชยะ (โฟม

ถุงพลาสติก) ขวดน้ำ กล่องนม เศษผ้า เป็นต้น ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิดการปกป้องและรักษาสิ่งแวดล้อมได้ผนวกสู่หลักสูตรการศึกษาด้วยการปลูกฝังนิสิตผ่านหลักสูตร นอกจากนี้สถาบันอุดมศึกษาจะมีหน่วยงานที่จัดการด้านสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับการประเมินมหาวิทยาลัยสีเขียว และผ่านการประเมินของกระทรวงอุดมศึกษา ที่กำหนดไว้ในสถาบันอุดมศึกษาต้องส่งเสริมการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความตระหนักถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่มีต่อมนุษย์และสร้างการรับรู้การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด

การบริหารจัดการสถาบันอุดมศึกษา (ผู้บริหาร)

ผู้บริหารเปรียบเสมือนผู้นำในการขับเคลื่อนนโยบายของสถาบันอุดมศึกษา โดยปรับใช้นโยบายและการบริหารที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจ จึงทำให้มีนโยบายที่สอดคล้องกับ SDGs 17 กระทรวงอุดมศึกษา ได้นำแนวคิด “มหาวิทยาลัยสีเขียว” เพื่อให้สถาบันอุดมศึกษามีนโยบายการบริหารจัดการไปในทิศทางเดียวกันคือการพัฒนาคนควบคู่ไปกับการรักษาสิ่งแวดล้อม โดยหลักการประเมินมหาวิทยาลัยสีเขียว 3 ด้าน คือ สิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐศาสตร์ โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของคนในสังคม ให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ส่งเสริมให้มีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจระยะยาวต่อเนื่อง ต้องคำนึงถึงความสมดุลของธรรมชาติและเอื้อประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ โดยใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและตระหนักถึงผลกระทบของสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อมนุษย์เป็นสำคัญซึ่งจะต้องพัฒนาทั้ง 3 มิติไปพร้อมกัน

นโยบาย “มหาวิทยาลัยสีเขียว” ส่งผลกระทบต่อประชากรในสถาบันอุดมศึกษาทุกระดับตั้งแต่ นิสิต ครู อาจารย์ บุคลากร จนไปถึงประชาชนรอบสถานศึกษาที่จะต้องปรับตัวตามนโยบายที่มีการเปลี่ยนแปลงไป กิจกรรมในสถาบันอุดมศึกษาตามภารกิจ เช่น การเรียนการสอน การจัดหลักสูตร การพัฒนาศักยภาพนิสิต เป็นต้น ทุกส่วนจึงต้องปฏิบัติตามนโยบายดังกล่าว โดยหนึ่งในผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงคือ นิสิต ครู อาจารย์ และบุคลากร โดยจากการสังเกตการทำกิจกรรมในสถาบันอุดมศึกษา กิจกรรมที่จัดขึ้นโดยผ่านตัวชีวิตและประเมินผลของมหาวิทยาลัย นิสิตที่เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่มีลักษณะคล้ายกับถูกบังคับเข้าร่วมกิจกรรม เพราะการร่วมกิจกรรมนั้น เกิดจากกฎเกณฑ์ของมหาวิทยาลัยที่จะต้องเข้าร่วมกิจกรรมและได้ต้องได้รับหน่วยกิต ต้องครบตามกำหนดจึงสามารถจบการศึกษา ประกอบกับทัศนคติของเจ้าหน้าที่สถาบันอุดมศึกษาเกี่ยวกับนโยบายมหาวิทยาลัยสีเขียวไว้ว่า “.....แต่ก็ก่อนก็ยังไม่ได้ให้ความสำคัญเท่าที่ควรนัก แต่ตอนนี้มีตัวชีวิตการประเมินกิจกรรมโดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อมที่มากขึ้น การพิจารณางานโครงการก็ต้องสอดคล้องกับตัวชีวิตของมหาวิทยาลัยสีเขียว.....” (บุคลากร 2)

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาเรื่อง “การพัฒนาประเทศที่สู่ความทันสมัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในสถาบันอุดมศึกษา” พบว่า ตลอดระยะเวลาของการพัฒนาประเทศภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ ฉบับที่ 1-12 ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดการปกป้องและรักษาสิ่งแวดล้อม ที่มุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์ผ่านการพัฒนาการศึกษาเป็นสำคัญ จึงนำระบบการจัดการอุดมศึกษามาใช้อย่างมีแบบแผน ให้ความสำคัญกับการพัฒนามนุษย์ด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยี ด้วยการปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาประเทศและกรอบยุทธศาสตร์ชาติ ซึ่งปัจจุบันทั่วโลกได้ตระหนักถึงวิกฤตสิ่งแวดล้อมเนื่องจากการนำทรัพยากรมาใช้อย่างไร้ขีดจำกัดในห้วงเวลาที่ผ่านไป จึงทำให้ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมถูกบรรจุไว้ในกรอบการพัฒนาประเทศ ประเด็นสิ่งแวดล้อมถูกนำมาเขียนในหลักสูตรเพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมและได้รับการปลูกฝังการรักษาสิ่งแวดล้อมผ่านการศึกษา สังเกตได้จากงบประมาณที่เพิ่มขึ้นในสถาบันด้านสิ่งแวดล้อมของรัฐ (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม) ได้เพิ่มตัวชี้วัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ส่งเสริมความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมให้กับเยาวชน ซึ่งตลอดระยะเวลา 8 ปี ที่ผ่านมา (พ.ศ. 2556-2563) กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมได้รับงบประมาณเพิ่มขึ้นมาโดยตลอด จนมาถึง พ.ศ. 2565 ที่ใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 12 ทำให้ได้รับงบประมาณเพิ่มขึ้นกว่าเท่าตัว (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2565) ตัวอย่างหนึ่งที่ชี้ให้เห็นถึงเหตุการณ์ดังกล่าวได้เป็นอย่างดี คือ การรับนักศึกษาใหม่ระดับอุดมศึกษาให้มีสัดส่วนของสายวิทยาศาสตร์ต่อสังคมศาสตร์เป็น 70:30 โดยเน้นการผลิตแพทย์ ทันตแพทย์ เกษัตริกร วิศวกรและแรงงานในสาขาบริการ ที่สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ (สมหวัง ชีระวิชตะกุล, 2565) จากการสถิติรับเข้าศึกษา 2564 โดยวิทยาศาสตร์สุขภาพมีผู้เข้ามาสมัครมากที่สุดเป็นอันดับ 1 รองลงมาคือ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์

สถาบันอุดมศึกษาได้นำนโยบาย “มหาวิทยาลัยสีเขียว” (Green University) เป็นกรอบในการกำหนดนโยบายเพื่อบูรณาการความรู้สิ่งแวดล้อมเข้าไปในการเรียนการสอน การวิจัย การบริการวิชาการ และในทุกกิจกรรมของมหาวิทยาลัย สอดคล้องกับการวิจัยของมณี จันทร์ยืนคง และศรุตยา สุขเดช (2563) พบว่า สิ่งสำคัญในการขับเคลื่อนมหาวิทยาลัยสีเขียวคือการทำนโยบายให้เกิดผลเชิงรูปธรรม เพราะนโยบายบางอย่างไม่สามารถปฏิบัติได้เต็มประสิทธิภาพ นอกจากนี้วิจัยดังกล่าวยังเสนอต่อไปว่า การทำให้นโยบายเกิดผลเชิงประจักษ์ ผู้บริหารต้องมีความจริงจังและตั้งใจขับเคลื่อนนโยบายดังกล่าว ซึ่งมีข้อสรุปไปในทิศทางเดียวกันกับปิยศักดิ์ ถีอาสนา (2560) ที่ชี้ให้เห็นว่า ผู้บริหารเป็นผู้นำในการขับเคลื่อนนโยบายด้วยการปรับนโยบายให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ กระทรวงอุดมศึกษาฯ ได้นำแนวคิด “มหาวิทยาลัยสีเขียว” เพื่อการพัฒนาคนควบคู่ไป

กับการรักษาสิ่งแวดล้อม โดยมีกรอบการพิจารณาการประเมินมหาวิทยาลัยสีเขียว 6 เป้าหมาย 1) การมีส่วนร่วมของมหาวิทยาลัยและชุมชน 2) การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น 3) ความปลอดภัยในชีวิต 4) รักษาสภาพแวดล้อม การประหยัดพลัง 5) การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า 6) สภาพเศรษฐกิจชุมชน

การพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัยพร้อมกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจึงเป็นการพัฒนาที่สอดคล้องกับกรอบการพัฒนาขององค์การสหประชาชาติเพื่อให้ทุกประเทศใช้เป็นแผนแม่บทประเทศไทยก็ใช้นโยบายนี้ในทุกระดับ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จนถึงระดับนโยบายขององค์กรของรัฐ สถาบันอุดมศึกษาที่เป็นสถาบันหลักในสร้างคนออกสู่สังคมให้มีคุณลักษณะที่ดีตามที่สังคมต้องการ จึงต้องการพัฒนามาตรฐานอุดมศึกษาทั้ง 5 ด้าน ประกอบไปด้วย 1) ด้านการพัฒนาผู้เรียน 2) ด้านผู้สอน 3) ด้านการเรียนการสอน 4) ด้านหลักสูตร 5) ด้านการบริหาร เพราะนอกจากการพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัยที่ต้องอาศัยทุนทางด้านเศรษฐกิจแล้ว ทุนมนุษย์ก็ยังเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้นการพัฒนามนุษย์เพื่อให้ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม เกิดความหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ และลุกขึ้นมาปกป้องสิ่งแวดล้อมด้วยตัวเขาเองนั้น แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติการของความรู้สิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ในทุกระดับ

องค์ความรู้ใหม่

การจัดการสถาบันอุดมศึกษากับการจัดกิจกรรมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ให้ความสำคัญในการจัดกิจกรรมอย่างลึกซึ้ง เพื่อให้กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับนิสิตในสถาบันอุดมศึกษาและนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้

ข้อเสนอแนะ

1. สถาบันอุดมศึกษาสามารถนำผลการศึกษาที่ค้นพบเป็นแนวทางในการวางแผนการจัดกิจกรรมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในสถาบันอุดมศึกษา ด้วยการปรับให้สอดคล้องกับบริบทของสถาบันอุดมศึกษาและปรับให้เหมาะสมกับอัตลักษณ์ของนิสิต นักศึกษา
2. การศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับบริบทของสถาบันอุดมศึกษา ควรจะเลือกช่วงเวลาในการเก็บข้อมูลให้มีความเหมาะสม ทั้งในเวลาราชการและนอกเวลาราชการเพื่อให้เห็นบริบทได้อย่างลึกซึ้งและจะทำให้เห็นบริบทความเป็นไปที่แท้จริงในสถาบันอุดมศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- เอลวิส โคตรชมภู และจุฬาพรรณ ภรณ์ธนะแพทย์. (2565). การบริหารทุนมนุษย์ในยุคศตวรรษที่ 21. *วารสาร มจร. อุบลปริทรรศน์*, 7(1), 1017-1028.

- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2565). *รายจ่ายงบประมาณประจำปี*. เข้าถึงได้จาก <https://doc.deqp.go.th/Budget?yr=2564>
- ปิยศักดิ์ ถีอาสนา. (2560). ยุทธศาสตร์พัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. *วารสารวิจัยทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 10(1), 64-75.
- มณี จันทร์ยืนคง และศรุตยา สุขเดช. (2563). แนวทางการพัฒนามหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นมหาวิทยาลัยสีเขียว. *วารสารวิชาการและวิจัยมหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*, 10(3), 70-78.
- วุฒิศักดิ์ ลาภเจริญทรัพย์. (2554). การศึกษากับการพัฒนาประเทศ. *วารสารดุสิตศึกษาศาสตร์*, 1(1), 7-8.
- สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. (2561). ความมั่นคงทางอาหารกับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ. *วารสารลูกโลกสีเขียว*, 64-72.
- สมพงษ์ เกษานุช. (2564). การพัฒนาสื่อนวัตกรรมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิสู่ความเป็นมหาวิทยาลัยสีเขียว. *Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology*, 6(7), 183-197.
- สมหวัง ธีระวณิชตระกูล. (2022). นโยบายพัฒนาการศึกษาชาติตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 14(1), 15-29.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ. ศ. 2560-2564)*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2562). *นโยบายและยุทธศาสตร์การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2563-2570*. (อัดสำเนา).
- สำนักนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. (2565). *มคอ. 292 วิทยาศาสตร์ กุญแจสู่การอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล*. (อัดสำเนา).
- อานันท์ กาญจนพันธ์. (2562). *คิดอย่างมีเชล ฟูโกต์ คิดอย่างวิพากษ์: จากวาทกรรมของอัตบุคคลถึงจุดเปลี่ยนของอดีต*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : ศยาม.
- Armin, R., Sumper, A., & Davarpanah, A. (2020). Energy sustainability analysis based on SDGs for developing countries. *Energy Sources, Part A: Recovery, Utilization, and Environmental Effects*, 42(9), 1041-1056.

- Buasuwat, P. (2018). Rethinking Thai higher education for Blueprint Thailand 4.0. *Asian Education and Development Studies*, 7(2), 157-173.
- Buonamano, R. (2010). The Problem of Subjectivity and the Critique of Human Rights After Foucault. *Griffith Law Review*, 19(2), 288-306.
- Chalamwong, Y., & Suebnusorn, W. (2018). *Vocational Education in Thailand: Its Evolution, Strengths, Limitations, and Blueprint for the Future*. In *Education in Thailand*. Singapore : Springer.
- Collin, M., & Weil, D. N. (2020). The effect of increasing human capital investment on economic growth and poverty. *Journal of Human Capital*, 14(1), 43-83.
- Foucault, M. (2019). *Power: the essential works of Michel Foucault 1954-1984*. UK. : Penguin.
- Quimbayo Ruiz, G. A. (2018). People and urban nature: The environmentalization of social movements in Bogotá. *Journal of Political Ecology*, 25(1), 525-547.
- Ris, V. (2021). The Environmentalization of space and listening: An archaeology of noise-canceling concentration playlists. *Sound Effects-An Interdisciplinary Journal of Sound and Sound Experience*, 10(1), 158-172.
- UNDP. (2021). *The Next Frontier: Human Development and the Anthropocene*. (Human Development Report 2020). Retrieved from <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2020>